

**ARCHIV FÜR MITTELALTERLICHE
PHILOSOPHIE UND KULTUR
АРХИВ ЗА СРЕДНОВЕКОВНА
ФИЛОСОФИЯ И КУЛТУРА**

**Sofia, 2021
София, 2021**

Издателски съвет

Янис Деметракопулос (Патра)
Ваутер Хорис (Бон)
Паскуале Поро (Торино)
Стефан Санджакоски (Струга)
Боголюб Шиякович (Белград)
Карлос Стил (Лувен)

Editorial Board

John Demetracopoulos (Patras)
Wouter Goris (Bonn)
Pasquale Porro (Torino)
Stefan Sanjakoski (Struga)
Bogolub Šijaković (Beograd)
Carlos Steel (Leuven)

Основатели

Цочо Бояджиев
и Георги Каприв (1994)

Bergünder

Tzotcho Boiadjiev
und Georgi Kapriev (1994)

Издатели

Цочо Бояджиев (1994-)
Олег Георгиев (1997, 2000)
Гергана Динева (2019-)
Георги Каприв (1994-)
Андреас Шпеер (1996, 2000,
2002-)

Herausgeber

Tzotcho Boiadjiev (1994-)
Oleg Georgiev (1997, 2000)
Gergana Dineva (2019-)
Georgi Kapriev (1994-)
Andreas Speer (1996, 2000,
2002-)

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

- © Tzotcho Boiadjiev, Gergana Dineva, Georgi Kapriev,
Andreas Speer, Herausgeber, 2021
© „Изток-Запад“, 2021

ISBN 978-619-01-0946-4
ISSN 2603-5189

INSTITUT FÜR MITTELALTERLICHE PHILOSOPHIE UND KULTUR

**ARCHIV
FÜR MITTELALTERLICHE
PHILOSOPHIE
UND KULTUR
Heft XXVII**

Herausgegeben von
Tzotcho Boiadjev, Gergana Dineva,
Georgi Kapriev und Andreas Speer

ИНСТИТУТ ЗА СРЕДНОВЕКОВНА ФИЛОСОФИЯ И КУЛТУРА

**АРХИВ
ЗА СРЕДНОВЕКОВНА
ФИЛОСОФИЯ
И КУЛТУРА
СВИТЪК XXVII**

Издаван от
Цочо Бояджиев, Гергана Динева,
Георги Каприев и Андреас Шпеер

HINWEISE ZUM ZITIEREN УКАЗАНИЯ ЗА ЦИТИРАНЕ

Die Quellen- und Sekundärliteratur wird in den Fußnoten nach dem Originaltitel auf folgende Weise zitiert:

Източниците и интерпретаторската литература се цитират в бележките с оригиналните заглавия по следния начин:

Monographien:/Монографии:

Beispiel / пример: J. A. Aertsen, *Medieval Philosophy and the Transcendentals. The Case of Thomas Aquinas*, Leiden – New York – Köln, 1996, 21.

Aufsätze in Sammelbände:

Статии в сборници:

Beispiel / пример: T. Kobusch, „Gott und die Transzendentalien: Von der Erkenntnis des Impliziten, Impliziten, Konfusen und Unbewußten“, in: *Die Logik der Transzendentalien (Miscellanea Mediaevalia 30)*, ed. M. Píková, Berlin – New York, 2003, 427–429.

Aufsätze in Sammelbände eines Autors:

Статии в сборни томове от един автор:

Beispiel / пример: L. Benakis, „Die aristotelischen Begriffe Physis, Materie, Form nach Michael Psellos“, in: Id., *Texts and Studies on Byzantine Philosophy*, Athens, 2002, 38–41.

Aufsätze in Zeitschriften:/Статии в списания:

Beispiel / пример: M. Gorman, „Uses of the Person-Nature Distinction in Thomas's Christology“, in: *Recherches de Théologie et Philosophie médiévales*, 67/1 (2000), 58.

Texte von mehreren Autoren oder Herausgeber:/

Текстове от повече автори или издатели:

Beispiel / пример: L. Denkova/P. Yaneva/K. Ivanova, „The Reception of Pseudo-Dionysius in Medieval Bulgaria“, in: *Die Dionysius-Rezeption im Mittelalter*, edd. T. Boiadjiev/G. Kapriev/A. Speer, Turnhout, 2000, 102–103.

Bei zweiter und weiteren Erwähnungen eines Textes in den Fußnoten wird der Text durch Name des Autors, Kurztitel und Hinweis auf die Fußnote, wo er zum ersten Mal zitiert ist, angeführt:

При второ и по-нататъшни споменавания на един текст в бележките под черта, текстът се въвежда с името на автора, съкратено заглавие и указване на бележката под черта, където е цитиран за първи път:

Beispiele / примери: Aertsen, *Medieval Philosophy* (cf. nt. 1), 58.

Benakis, „Die aristotelischen Begriffe“ (cf. nt. 3), 40.

Die Titel aller Werke, die man im Grundtext des Beitrages erwähnt, sind kursiviert und ohne Anführungszeichen zu zitieren:

Заглавията на всички произведения, споменати в основния текст на статията се цитират в курсив и без кавички:

Beispiel / пример: Die griechische Übersetzung der *Summa contra gentiles* erscheint im Dezember 1354. / Гръцкият превод на *Сума против езичниците* се появява през декември 1354 г.

Die Quellenliteratur wird nach den jeweils angenommenen Normen zitiert.

Изворовата литература се цитира по съответните общоприети норми.

Alle Autoren sind verpflichtet, ihre Beiträge mit einer kurzen Zusammenfassung (ca. 1000 Zeichen / 160 Worte) in englischer Sprache zu begleiten.

Всички автори се задължават да прилагат към статиите си кратко резюме на английски език (около 1000 знака / 160 думи).

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>ОЛЕГ ГЕОРГИЕВ (София)</i> За понятието 'циркумстанция' в Латинското средновековие. Циркумстанция и иновация.....	7
<i>ГЕРАСИМ ПЕТРИНСКИ (София)</i> Anonymus seguierianus и „аристотелизмът“ в реториката на Късната античност.....	41
<i>THEODOR DIMITROV (SOFLA)</i> In the Times of Madness and Fury: Observations on Collective Behavior and Behavioral Deviations in Byzantium in the Age of Justinianic plague (541–750).....	71
<i>ДИМИТЪР БОГДАНОВ (София)</i> Божие то осияние в богословско-философските възгледи на Псевдо-Дионисий Ареопагит и св. Максим Изповедник	94
<i>ПЕТЪР УЗУНОВ (София)</i> Волята в перспективата на христологията на преп. Максим Изповедник	109
<i>ГЕРГАНА ДИНЕВА (София)</i> Маймонид върху Божието предзнание и свободата на човешката воля	123
<i>АНДРЕА КАПЕЛАН</i> За любовта	141
<i>СИМЕОН МЛАДЕНОВ (София)</i> „Дали ангелският или човешкият интелект е активен с оглед на причиняването на интелектуалните действия?“ Окам относно волевото задвижване на мисълта.....	166
<i>ГЕОРГИ КАПРИЕВ (София)</i> Свободна воля, провидение и предопределение във византийската традиция.....	179

ВЛАДИМИР ГРАДЕВ (СОФИЯ)

Разомагьосването на Ренесанса 199

ИВА МАНОВА (СОФИЯ)

Историографията на Ренесанса и културологичният обрат
в съветската философска култура 241

Abstracts in English 265

ОЛЕГ ГЕОРГИЕВ (СОФИЯ)

ЗА ПОНЯТИЕТО ‘ЦИРКУМСТАНЦИЯ’ В ЛАТИНСКОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ. ЦИРКУМСТАНЦИЯ И ИНОВАЦИЯ

Понятието „циркумстанция“ (лат. *circumstantia*, англ. *circumstance*) обикновено бива превеждано като „обстоятелство“, но има още значенията на: състояние, положение, разположеност, условие, подробност, факт. Като „поясняващо“ действие или „специфични обстоятелства“ днес то има широко приложение и се използва още в литературата, етиката, правото, политическата философия, теологията и пр. Според енциклопедиите латинската дума е буквален пренос от гръцкото περίστασις, „стоящ около“, а в архитектурата е обкръжение от колони в центъра на древния храм. Значението ѝ като „обкръжаващо човека пространство“, „обкръжаваща среда“ идва от средата на XIV в. От края на XIII в. е значението „характерен елемент“ или „нещо с малки последици“. От последната четвърт на XVI в. пък идва разбирането за „второстепенно, това, което не е основното“. В едно по-общо значение: циркумстанциите са съпътстващи събитието; те са характеристики на действието. Циркумстанция е нещо, което е около нещата (*circumstans*).

Защо „циркумстанция“? Категориалният характер на циркумстанциите

Още в самото начало искам да обясня необходимостта от една специфична словоупотреба, която може да озадачи читателя на този текст, а аргументите ми за такова решение

ще се опитам да изложа по-долу. Става дума за използването на латинско понятие „циркумстанция“ (*circumstantia*), вместо споменатите обичайни преводни варианти на тази дума в българския език, така както се прилагат в един по-общ план, т.е. в различните дисциплинарни контексти. Позволявам си подобна „волност“ поради различния смисъл, който ще търся в това понятие, разглеждайки го предимно като специфична реторическа категория, а не като ‘обстоятелство’. По аналогия с Аристотеловите категории циркумстанциите могат да бъдат разглеждани като ‘родове за безкрайните значения’, ако използваме това определение на Стагирит за категориите и следователно са нещо повече от подпомагащ формирането на конкретната реторическата ситуация инструмент. Така, ако си позволим да ги разгледаме в духа на философската категориална систематика, то циркумстанциите се превръщат в независими обозначаващи в отношение към безкрайното количество от конкретни времена, места или действащи субекти, които задават рамката за разглеждане на конкретния „случай“. В този смисъл, циркумстанциите като специфични реторически категории са онзи инструмент, който изяснява субстанцията на субекта на действие чрез определени акциденции, т.е. откъм време, място, качество, претърпяване или въздействие. Още повече, че в „*За различията в топосите*“ (1214 В)¹ Боеций напомня, че реторическите топоси се основават или върху циркумстанциите или върху акциденциите на циркумстанциите. Следователно, независимо, че можем да разгледаме това понятие също и като обстоятелство, с чиято помощ се рамкира определена „ситуация“, то не бива да пренебрегваме това, че в основата си самата циркумстанция няма ситуативен характер (като точно това конкретно място или време). Съобразявайки се с такава ситуация, в която циркумстанциите наподобяват категориите, макар и с по-малък обхват, т.е. като подраздели на действителните родове авторите от Марий Викторин (281/291 – след 363 г.) нататък

---

¹ *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, ed. J – P Migne, Paris, 1891, t. 64.

изброяват седем въпроса, които наричат тъкмо „циркумстанции“: кой (в отношение към субекта) и шест поясняващи него или неговото действие такива: какво, къде, с чия помощ, защо, как, кога². Така тези седем обозначаващи не могат да бъдат подведени под значението на нещо друго, по-общо от тях и затова всеки „случай“ може да бъде определен с тяхна помощ. Напомням отново това, защото то е в унисон с желанието ми да разгранича възприемането на „циркумстанция“ от значенията, които е придобило в обичайната си употреба днес като „обстоятелство“ за да се запази поне част от неговия автентичен смисъл.

Историческите корени на понятието

Историята на понятието се свързва с античната литературна и реторическа теория или правото, но последната област ще остане извън обсега на този текст. В литературата става въпрос за традицията на представянето и коментирането на авторите или за т.нар. в римската литература похват: *accessus ad auctores*. В реториката пък циркумстанциите са определен тип топоси, които са свързани с изясняването на реторическата хипотеза. В *Реторика* Цицерон казва, че те са това, „чрез което ораторската реч прибавя авторитетност и основателност на аргументацията“. Както споменах по-горе, обичайно се посочват седем циркумстанции, които биват разглеждани и като въпроси: кой, какво, къде, с чия помощ, защо, как, кога. Цицерон обаче не ги определя като въпроси, а ги дискутира във връзка с описанието на персоналните характеристики или с характеристиките на действието³. Тъкмо

² За различните варианти в групирането на циркумстанциите вж.: D. W. Robertson, Jr., A Note on the Classical Origin of "Circumstances" in the Medieval Confessional, in: *Studies in Philology*, 43/1 (1946), 6–14.

³ *De Inventione*, I 34–35. In: Cicero, *De inventione; De optimo genere oratorum; Topica*, Engl. transl. by H. M. Hubbell, Cambridge, 1949. Като персонални характеристики Цицерон изброява: *nomen, natura*,